

Микола Вегеш, Володимир Задорожний

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ КІНЦЯ ХVІІІ-ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. В ПРАЦЯХ М. ДРАГОМАНОВА

М. Драгоманов мало написав про Закарпаття. Однак його листи свідчать про те, що він приділяв багато уваги питанню духовного відродження краю. М. Драгоманов у 70-х роках минулого століття побував на Закарпатті і багато зробив для того, щоб пробудити інтерес громадськості України до вивчення історії, культури і побуту населення нашого краю.

В центрі даного дослідження буде проблема рівня самосвідомості закарпатських українців кінця ХVІІІ-першої половини ХІХ ст. в оцінці М. Драгоманова. У своїй праці «Переднє слово» (до «Громади», 1878). М. Драгоманов так його описує: »...Далеко гірше стоять наші земляки на Угорщині. Тут дуже вже давно наші люди дістались під руку панів угорських». На його думку, феодальний гніт на Закарпатті особливо посилювався у ХVІІІ ст., коли, за словами Драгоманова «панство угорське міцніше й густіше засіло». Багатовіковий гніт привів до того, що «загірні люди наші одбилися од нас, та й у нас так затихла думка про них, що навіть вчений складач «Истории Малой России» Бантиш писав, як темну чутку, що тут проживають люди, відомі під іменем «карпаторосів». Людям намагалися вбити в голови, що вони «руснаки», «карпатороси», «рутени», «ороси», хто завгодно, тільки не українці. Найголовніша їх мета — роз'єднати великий український праод не тільки кордонами, але відбити навіть бажання до єдності».

М. Драгоманов звернув увагу на ще один наслідок колонізації Закарпаття — мадяризацію. Місцева інтелігенція, намагаючись уникнути переслідувань, мадяризувалась. Тим самим Драгоманов підтвердив спостереження Я. Головацького, який відвідав Закарпаття у 40-х роках ХІХ ст. Це стосується і духовенства, яке «в ХІХ ст. пізлягло зовсім угорському начальству й потроху перебилось зовсім на нове панство, майже зовсім угорське, котре й говорить між собою не інакше, як по-угорському й не має іншої думки, як жити з наших людей, та вслуговувати начальству й панст-

ву угорському». Довівши, що інтелігенція і духовенство Закарпаття змадяризувались і зовсім перестали цікавитися просвітою в народі, М. Драгоманов змушений був зробити висновок, що ця місія (визволення від гніту угорських панів) буде під силу самому трудовому люду. Однак це зовсім не значить, що закарпатці не мали своїх будителів. До них Драгоманов відносив О. Духновича, І. Раковського, О. Павловича та інших. Їх недоліком Драгоманов вважав те, що вони «змагались писати все більше попівські речі та мовою мовби то московською, як панською серед усіх руських, котрої однак ніхто в них не вміє, бо не чує ніколи. Через те писачі ті ніколи й не загрили до своєї рущини, про котру рідко з письменних людей по тих сторонах і дума» (Драгоманов М. П. Вибране. — К., 1991. — С. 292).

У 1848 р. під впливом революції відбулися певні суспільні зрушення. Даючи характеристику тим подіям, М. Драгоманов вірно відзначив, що «мужики ж зразу стали за цісаря», а не підтримали «угрів» тобто повстанців. Це пояснюється передусім їхніми «цісарськими» ілюзіями, сподіванням одержати поля, ліси, пасовиська.

У своїй статті «Малороссія» в її словесности» М. Драгоманов наводить фрагмент з народної пісні:

«Слава Богу, же нам гаразд
Тепер сесі літа,
Аже би наш тісар здоров,
Та й жив многі літа.
Бога просим за цісаря,
ще час, ще години,
Нам панщину подарував,
А бых не робили,
Бога просім за цісаря
Сараки-руснаки».

Під час революційних подій 1848—1849 рр. галиччани намагались підштовхнути закарпатських русинів на боротьбу. Про спільність із закарпатцями говорилося в прокламації «До братів угорських русинів», яку видала у 1849 році Головна Руська Рада у Львові: «І ви, браття, є Русини, дій-

сні, правдиві Русини як і ми, ви кров і тіло наше... Ваші предки були колись свобідним народом, Вашим батькам мадяри забрали найліпшу землю і вложили на них панщину та інші тягарі і так вас давали цілих 1000 літ. Мадяри хотіли бути в краю самі, якби лише для них ту землю Бог створив... Ви й Ваш язик були зовсім понижені, бо так далеко дійшло, що вам казали ганьбитися, що ви русни. Тепер буде інакше...».

Інакше не стало. Стало ще гірше, особливо закарпатцям. Революція була потоплена в крові, і не без участі російського царизму. М. Драгоманов писав, що «...мужики тут дістали ще менше, ніж в Галичині, а згодом цісар мусив помиритися з уграми, і пани угорські знов забрали силу по всій тій країні над нашими людьми та що й тепер стали лютішими до них...». До такого висновку прийшов і відомий російський вчений В. І. Вернадський, який довів, що селянські ділянки скоротилися, а податки зросли в п'ять разів.